

Stanisław Lubieniecki. *Compendium veritatis primaevae*. Bd. I-II. Hrsg. K. E. Jordt Jørgensen. København 1982, ss. 222 + 494. Akademisk Forlag.

Polacy przestali się dziwić temu, że Zachód interesuje się ich teraźniejszością. Kiedy jednak uczeni Zachodu odkrywają przeszłość Polski, piszą jej historię czy publikują nie znane dotąd teksty, które wyszły spod polskiego pióra przed wiekami, budzi to nad Wisłą zdziwienie i wdzięczność. Na taką wdzięczność zasłużył sobie Georg Huntston Williams, profesor Harwardu, który nauczył się języka polskiego, by studiować zagadnienia reformacji w Polsce /por. jego dzieła: *The Radical Reformation*. London 1962 oraz przygotowaną razem z A. M. Mergalem *Spiritual and Anabaptist Writers: Documents Illustrative of the Radical Reformation*. Philadelphia 1957/ oraz myśl arianą Stanisława Lubienieckiego. Do Williamsa dołączył K. E. J. Jørgensen z Kopenhagi. On również zaczął od szerszego tematu reformacji w Polsce /*Ökumenische Bestrebungen unter den polnischen Protestanten bis 1645*. Kopenhagen 1942/, by przejść do zagadnień bardziej szczegółowych. Opublikował monografię: *Stanisław Lubieniecki. Zum Weg des Unitarismus von Ost nach West im 17. Jahrhundert*. Göttingen 1968, zyskując pełne prawo do kompetentnego zabierania głosu na temat S. Lubienieckiego i polskiego antytrynitaryzmu. Najlepszym polskim znawcą Lubienieckiego jest prof. Janusz Tazbir /por. jego *Arianie i katolicy polscy*. Warszawa 1971, oraz *Stanisław Lubieniecki, przywódca arianńskiej emigracji*. Warszawa 1961/ i dr hab. ks. Jerzy Misiurek z KUL-u, który z tego zakresu zrobił habilitację.

W tomie pierwszym "Compendium" /trudno zrozumieć, dlaczego nie posiada spisu rzeczy/ Jørgensen daje wprowadzenie oraz wykaz nazwisk z krótkimi biogramami. We wprowadzeniu /s. 1-83/ Jørgensen przybliży czytelnikowi autora i jego "Compendium". O S. Lubienieckim pisze zwięźle, ponieważ poświęcił mu wcześniej monografię, zresztą wiemy już sporo o tym wybitnym przedstawicielu braci polskich w XVII wieku. Więcej miejsca poświęca prezentacji samego dzieła. Manuskrypt "Veritatis Christianae Confessionis Demonstratio per quindecim brevia, amica colloquia divisum inter Georgium, Faustum, Adrianum, Cyrillum, Martinum et Joannem

habita^a znajduje się obecnie w Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz w Berlinie. Lubieniecki prezentuje doktrynę braci polskich /cały tom drugi/. Stara się to czynić możliwie wszechstronnie. W piętnastu obszernych rozmowach rozwija następujące tematy: założenie chrześcijaństwa, Bóg /o Bogu, o Synu Bożym i o Duchu Świętym/, chrzest i grzech pierworodny, Eucharystia, usprawiedliwienie /wraz z wiarą i dobrymi uczynkami/, władza w Kościele, święci-Maryja-Chrystus, obrazy i relikwie /w spisie rzeczy tomu II błędnie napisano: "de imaginibus et religionis", zamiast "reliquiis"/, praktyka pobożności /zepsucie doktryny i obyczajów, czyściec, upadek dyscypliny kościelnej, celibat, naśladowanie Chrystusa, umywanie nóg/, wiara i uznanie wiary, miłość chrześcijańska /caritas/, poprawnie rozumienie umiarkowania chrześcijańskiego /temperantia/. Ostatnia rozmowa stanowi podsumowanie całości.

Doktrynę braci polskich /unitarian, antytrynitarzy/ Lubieniecki wykłada w szerokim kontekście innych tradycji chrześcijańskich: rzymskokatolickiej, prawosławnej, luterkańskiej i kalwińskiej. Każdą reprezentuje jeden z głównych przedstawicieli danej tradycji. Poglądy Kościoła rzymskokatolickiego wypowiada Adrian, prawosławnego - Cyryl, luterkańskiego - Marcin, kalwińskiego - Jan. Arianin Lubieniecki utożsamia się z Faustusem. Do ich dialogu włącza się gospodarz, polityk Georg. Interwencje Faustusa dają w sumie dość systematyczny wykład doktryny siedemnastowiecznego arianizmu polskiego. Manuskrypt powstał ok. 1630 roku, ponieważ Lubieniecki pisze /t. II, s. 174/ o Colloquium charitativum w Toruniu, które odbyło się - jak pisze - "przed 15 laty /"ante annos 15"/".

Podstawową zasługą Jørgensena jest poszerzenie bazy źródłowej badań nad teologią polskiego unitarianizmu. Umożliwia to dokładniejszą analizę poglądów czołowego przedstawiciela tego ruchu, jak też studia porównawcze, np. z teologią antytrynitarysty włoskiego. Wydaje się, że Faustus Lubienieckiego nie w pełni identyfikuje się z Faustusem Socynem, skoro przyjmuje, że Chrystus, Syn Człowieczy, umarł za nasze grzechy /t. II, s. 14/. /Spostrzeżenie to zawdzięczam ks. J. Misiurkowi/.

Z uznaniem trzeba podkreślić, że Jørgensen wykorzystał podstawową polską literaturę przedmiotu. Trudno się dziwić, że nie zajrzał do archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej KUL, gdzie

znalazłyby dwie cenne rozprawy ks. Józefa Krasińskiego: Dyteizm Piotra z Goniądza /licencjacka, 1957/ i Nauka teologiczna Piotra z Goniądza /doktorska, 1958/. Ks. Krasiński odkrył w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie książkę Michała Serveta Christianizmu restitutio. O chrystologii braci polskich otrzymaliśmy rozprawę habilitacyjną, która mogłaby stanowić cenne uzupełnienie dla tekstu Lubienieckiego: Ks. J. M i s i u r e k. Spory chrystologiczne w Polsce w drugiej połowie XVI wieku. Lublin 1984 /Redakcja Wydawnictw KUL/.

Nową publikację Jørgensena przyjmą z wdzięcznością wszyscy zainteresowani kulturą teologiczną XVII wieku, szczególnie zaś antytrynitaryzmem tego okresu.

Stanisław C. Napiórkowski OFMConv.

Der Widerschein des Ewigen Lichtes. Marienscheinungen und Gnadenbilder als Zeichen des Gotteskraft. /Marianische Schriften des Internationalen Mariologischen Arbeitskreises Kevelaer/. Hrsg. German Rovira. Kevelaer 1984. ss. 285. Verlag Butzon et Bercker.

Mariologia powoli przezwycięża szok, jaki spadł na nią wraz z Vaticanum II. Teologowie niemieccy w sposób widoczny pracują nad wyprowadzeniem jej z impasu. Trzeba wymienić ze szczególnym uznaniem pracę W. Beinerta /Heute von Marian reden? Herder 1974; Maria heute ehren, Herder 1977 - kiedyż ta ostatnia świetna pozycja ukaze się w polskim przekładzie?!/ oraz wydawnictwa niemieckiego towarzystwa mariologicznego /Die Deutsche Arbeitsgemeinschaft für Mariologie/, któremu przewodniczy H. Petri. Wydarzeniem godnym odnotowania stała się edycja podręcznika mariologii /Handbuch der Marienkunde. Pustet 1984/. Kolejnym znakiem "wychodzenia z kryzysu" jest książka Der Widerschein des Ewigen Lichtes, która stanowi tom IV serii mariologicznej "Die Marianische Schriften des Internationalen Mariologischen Arbeitskreises Kevelaer". W 1980 roku ukazała się w tej serii książka Im Gewande des Heils o niepokalanym poczęciu, w 1981 Das Zeichen des Allmächtigen o dziewiczym macierzyństwie Maryi w jego związku z życiem chrześcijańskim, w 1982 Die Mutter der schönen Liebe o czci Maryi w życiu Kościoła i chrześcijan. Kolejny, omawiany tutaj tom podejmuje jako zadanie "analizę teologicznego uzasadnienia oraz znaczenia czci łaskami słynących obrazów i objawień maryjnych w życiu Kościoła".